

Έρευνα της ιστορικής ανδρικής ενδυμασίας στη Σαουδική Αραβία μετά το 1800 με σκοπό τη δημιουργία θεατρικών κοστούμιών για τις εσωτερικές παραγωγές του King Abdulaziz Center¹ for World Culture (Ithra²)

Το Πολιτιστικό Κέντρο Ithra και το Τμήμα Παραστατικών Τεχνών

Το Ithra είναι ένα πολιτιστικό κέντρο που αποσκοπεί στη διάδοση του αραβικού πολιτισμού αλλά και στην προβολή στη Σαουδική Αραβία της τέχνης απ' όλο τον κόσμο. Το κτήριο, σχεδιασμένο από τους Herzog & de Meuron, άνοιξε στο κοινό το 2018. Στο Ithra συστεγάζονται ένα θέατρο εννιακοσίων θέσεων, μια πολυώροφη βιβλιοθήκη, μουσείο, παιδικό μουσείο, κινηματογράφος, χώρος περιοδικών εκθέσεων και τρία εστιατόρια.

Το θέατρο του Ithra έχει φιλοξενήσει πολλές παραστάσεις απ' όλο τον κόσμο. Στο άμεσο μέλλον προγραμματίζει μια σειρά από εσωτερικές παραγωγές, ευελπιστώντας να παρουσιάσει σημαντικά θέματα της ιστορίας του τόπου, όπως λ.χ. της περιόδου ακμής της αραβικής επιστήμης, αλλά και ιστορικές προσωπικότητες του αραβικού κόσμου. Το γεγονός ότι δεν υπήρχε δυνατότητα, έως και το 2019, παρουσίας γυναικών, ακόμη και γυναικείων ειδωλίων, στις θεατρικές σκηνές της Σαουδικής Αραβίας, καθώς και η επιθυμία του Ithra να αποδίδονται με ιστορική ακρίβεια τα θεατρικά κοστούμια στις εσωτερικές παραγωγές ιστορικής θεματολογίας, με οδήγησαν (ως υπεύθυνο έρευνας για τα θεατρικά κοστούμια κατά την περίοδο 2015-2018), να ξεκινήσω έρευνα για τα ιστορικά ανδρικά ενδύματα της αραβικής χερσονήσου.

Αρχικά εξέτασα την υπάρχουσα βιβλιογραφία. Μέσα από τη μελέτη των δημοσιευμένων ερευνών, άρθρων και εκδόσεων, κατέληξα στο συμπέρασμα πως, ενώ έχει πραγματοποιηθεί σχετική έρευνα για τα γυναικεία ενδύματα, η καταγραφή των ιστορικών ανδρικών ενδυμάτων της αραβικής χερσονήσου παρουσιάζει σοβαρά κενά. Ειδικότερα, παρατηρείται μεγάλη έλλειψη στην τεκμηρίωση των τεχνικών χαρακτηριστικών και των υλικών κατασκευής των ανδρικών παραδοσιακών ενδυμασιών σε όλη την επικράτεια της Σαουδικής Αραβίας. Ακολουθώντας μια ακαδημαϊκή προσέγγιση για την αντιμετώπιση του προβλήματος, ξεκίνησε η συλλογή ιστορικών πληροφοριών εστιάζοντας στην τεχνική ανάλυση του υλικού που συνέλεξα. Η εργασία εκπονήθηκε στην αγγλική γλώσσα.

1. Στη Σαουδική Αραβία και ειδικότερα στην Εταιρεία Saudi Aramco χρησιμοποιείται η αμερικανική εκδοχή της αγγλικής γλώσσας.

2. <https://www.ithra.com/en/> τελευταία επίσκεψη 28η Απριλίου, 2020.

28 | Η ιστορική ακρίβεια των θεατρικών κοστούμιών στο Ithra

Πρώτιστη επιδίωξη ήταν η ιστορική ακρίβεια των θεατρικών κοστούμιών. Και τούτο γιατί τα κοστούμια εποχής θα βοηθούσαν ένα κοινό ελάχιστα εκπαιδευμένο στην παρακολούθηση θεατρικών έργων να κατανοήσει τόσο το κείμενο του έργου όσο και την εποχή που εκπροσωπεί. Είναι επίσης γνωστό ότι οι ηλικιωμένοι κάτοικοι σε πολλές περιοχές της Σαουδικής Αραβίας αναγνωρίζουν ακόμη και σήμερα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των τοπικών ενδυμασιών (όπως και τις τοπικές διαλέκτους ή την προφορά της καθομιλουμένης αραβικής). Συνεπώς, η εμφάνιση επί σκηνής ιστορικών ενδυμασιών με τυχόν ανακρίβειες θα προκαλούσε αντιδράσεις και αρνητικά σχόλια. Σ' ένα «εύθραυστο» ξεκίνημα, όταν μάλιστα σκοπός του Ithra, μεταξύ των άλλων, είναι η όσον το δυνατόν μεγαλύτερη συμμετοχή της τοπικής κοινότητας στις θεατρικές παραστάσεις, μια αρνητική κριτική ή και πιθανή απομάκρυνση του κοινού θα ήταν ατόπημα. Τέλος, η παρουσίαση παραδοσιακών χαρακτήρων ενδεδυμένων με ιστορικά ακριβή κοστούμια, υψηλής ποιότητας, θα ήταν ένα ικανοποιητικό θέαμα για όλους.

Χρονικά και τοπικά όρια της έρευνας

Από την αρχή έγινε κατανοητό πως η έρευνα θα περιοριζόταν στη μελέτη ανδρικών αραβικών ενδυμάτων από το 1800 και μετά, μια περίοδο πλούσια σε οπτικό υλικό και γραπτές πληροφορίες, έτσι ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες των πρώτων εσωτερικών παραγωγών. Η Σαουδική Αραβία ιδρύθηκε ως κράτος το 1932. Έως τότε, στη χερσόνησο ζούσαν νομαδικές φυλές που μετακινούνταν συνεχώς στην Εγγύς και Μέση Ανατολή, μεταξύ του σημερινού Κουβέιτ, Ιράκ και Ιράν (Hitti 2002: 16-19, 21-22, Al-Khaldi 1957: 7, Altorki 2019: 13-14, Weir 1970: 24-27). Ως εκ τούτου, φυσικό είναι οι αραβικές ενδυμασίες να έχουν δεχθεί πολυποικίλες επιρροές (Rajab 2003: 16-22, Salah 1979: 5-7, Stillman & Stillman 2003: 11-15, Vogelsang-Eastwood, 2011: 21). Ειδικότερα, η ενδυμασία στην αραβική χερσόνησο σχηματοποιείται κυρίως κατά την περίοδο της οθωμανικής κατοχής (από τις αρχές του 16ου αιώνα έως και το 1919) και την κατάτμησή της σε περιφέρειες (βιλαέτια) (Al-Bassam 2000: 134-142). Επίσης, από το 1800 και μετά υπάρχει αρκετό και αξιόπιστο υλικό για την ανδρική ενδυμασία, κυρίως οπτικό, όπως ιστορικές μινιατούρες ισλαμικών χειρογράφων, σχέδια και πίνακες ζωγραφικής, καθώς και φωτογραφίες από τα μέσα του 19ου αιώνα και έπειτα (Senker 2008: 7, Vogelsang-Eastwood 2016: 71). Ειδικότερα, τα έργα των Ευρωπαίων ζωγράφων του 19ου αιώνα με θέματα εμπνευσμένα από την Ανατολή βοήθησαν, με τη ρεαλιστική και λεπτομερή απόδοση, στην αποσαφήνιση επιμέρους τεχνικών λεπτομερειών αλλά και των χρωμάτων της αραβικής ενδυμασίας του 19ου αιώνα. Ωστόσο, οι συνθέσεις τους, με την εξιδανικευμένη παρουσίαση Δυτικών ιδεατών αντιλήψεων, παρουσιάζουν μια ανύπαρκτη εξωτική Ανατολή (Royal Academy of Arts 1984: 13-16).

Τα γεωγραφικά όρια της εργασίας επικεντρώνονται στην αραβική χερσόνησο. Λόγω όμως των πολιτικών και γεωγραφικών ανακατατάξεων και του νομαδικού τρόπου διαβίωσης των φυλών στη Μέση Ανατολή, η έρευνα επεκτάθηκε και σε τόπους που επηρέασαν την ενδυμασία τους. Μέσω των προσκυνηματικών επισκέψεων στη Μέκκα και τη Μεδίνα, δέχθηκαν επιρροές από χώρες της αραβικής χερσονήσου και της Ασίας (Αραβικά Εμιράτα, Κουβέιτ, Ομάν και Υεμένη, Λίβανο, Ιορδανία, Ιράκ, Συρία, Ιράν), καθώς και από την οθωμανική αυτοκρατορία

λόγω της κατοχής της χερσονήσου (1517-1918) από τους Οθωμανούς, από τη βόρεια Αφρική (Αίγυπτο, Αλγερία και Μαρόκο) (Saudi Arabian Oil Company (Aramco) Community Heritage Gallery 2000: 9-13), από την ανατολική Αφρική και τη νοτιοανατολική Ασία (Ινδία, Πακιστάν, Μαλαισία, Ινδονησία, Μιανμάρ και Κίνα, Varadarajan & Desai 2002:37, Stillman & Stillman 2003:17, Vogelsang-Eastwood 2010: 22-29, Vogelsang-Eastwood 2010: 12-13).

Σχέδια, υλικά και τεχνικές

Μετά τη συγκέντρωση των ιστορικών πηγών ακολούθησε η τεχνική ανάλυση, η οποία επικεντρώθηκε στα σχέδια των διακοσμήσεων που εντοπίζονται στα ενδύματα (όπως λ.χ. η μεταγενέστερη προσέγγιση των Shafee & Feda 2019: 47-61), στα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή και διακόσμησή τους (όπως εντοπίζονται και σε εργασίες των Al-Akeel 2000: Εισαγωγή, Vogelsang-Eastwood 2010: 11-12), και στις τεχνικές κοπής, ραφής και διακόσμησής τους (λ.χ. Torham & Landreau & Mulligan 1982: 10-12,47,68). Με τον τρόπο αυτό, και για πρώτη φορά στην ενδυματολογική ιστορία της ανδρικής αραβικής ενδυμασίας, έγινε πλήρης τεχνική ανάλυση και σύγκριση των χαρακτηριστικών τους.

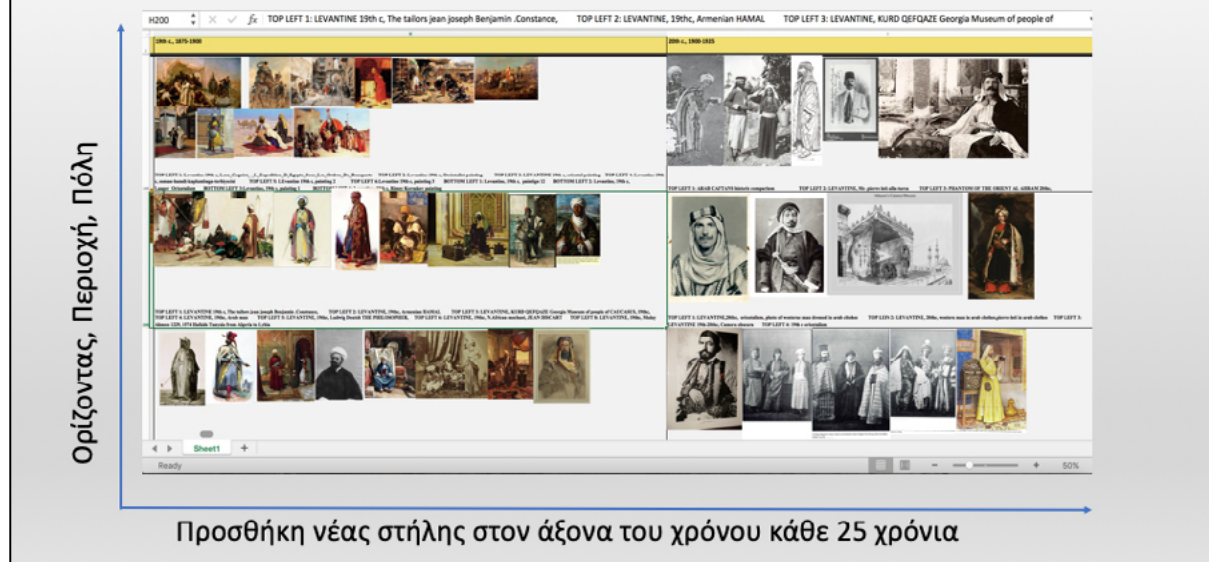
Οι επαγγελματικές ενασχολήσεις μου –σχεδιαστής ενδυμάτων, υπεύθυνος παραγωγής ενδυμάτων, ειδικός αναλυτής τεχνικών υφάνσεων, συντηρητής υφάσματος, ερευνητής ισλαμικών και μεταβυζαντινών υφασμάτων– αλλά και η εμπειρία μου στη διαχείριση μουσειακών συλλογών και θεμάτων συντήρησης συνέβαλαν στην κατανόηση και στον συντονισμό του έργου.

Οι τέσσερις διαφορετικοί τύποι πληροφοριών, η συλλογή και ταξινόμησή τους

Οι γραπτές πηγές και οι πληροφορίες από τις δημοσιεύσεις ταξινομήθηκαν χρονολογικά και με βάση τη γεωγραφική τους κατάταξη. Ταυτόχρονα, καταγράφηκε μεγάλος αριθμός ιστορικών όρων σχετικών με τα υφάσματα, την ενδυματολογία και τις τεχνικές βαφής, κοπής και διακόσμησης των ενδυμάτων (λ.χ. χρυσοκεντήματα). Σε έναν τρίστηλο πίνακα Microsoft Word καταγράφηκαν οι όροι, η ερμηνεία τους όπως απαντάται στη βιβλιογραφία και, τέλος, η βιβλιογραφική παραπομπή ακολουθώντας το σύστημα Harvard. Ο πίνακας αυτός αποδείχθηκε ιδιαίτερα χρήσιμος στην έρευνά μας.

Ο δεύτερος τύπος πληροφοριών αφορά το οπτικό υλικό: φωτογραφίες, ζωγραφικοί πίνακες, μινιατούρες από ισλαμικά χειρόγραφα, γκραβούρες και σκίτσα. Η ταξινόμησή τους έγινε σε πίνακα Microsoft Excel (εικ. 1), με δύο άξονες: του «Χρόνου» (οριζόντιος άξονας χ) και του «Τόπου» (κάθετος άξονας ψ). Ο άξονας του «Χρόνου» χωρίστηκε σε στήλες ανά εικοσιπενταετία, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα εντοπισμού πιθανών αλλαγών στις εκάστοτε ενδυματολογικές τάσεις. Ο άξονας του «Τόπου», για τη Σαουδική Αραβία, περιλαμβάνει τις δεκατρείς περιφέρειες του βασιλείου, τις μεγάλες πόλεις κάθε περιφέρειας, καθώς και μικρές κωμοπόλεις στις οποίες εντοπίστηκε συναφές υλικό. Για τις υπόλοιπες χώρες το οπτικό υλικό ταξινομήθηκε μόνο κατά πόλεις. Αξιοσημείωτο είναι πως χώρες όπως η Ινδία, το Ιράκ, το Ιράν, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, η Ιορδανία και η νοτιοανατολική Ασία, καθώς και η περίοδος της οθωμανικής κατοχής έχουν αφήσει το αποτύπωμά τους σ' αυτό που είναι σήμερα αποδεκτό ως παραδοσιακή ενδυμασία της Σαουδικής Αραβίας (Stillman & Stillman 2003: 15-19,27,49, Varadarajan & Desai 2002: 35-44). Αρκετές φωτογραφίες επιλέχθηκαν για τις σημαντικές

Συγκρότηση εικονογραφικού υλικού κατά τους πλέον αντικειμενικούς άξονες Τόπου & Χρόνου

Εικ. 1. Λεπτομέρεια από τον πίνακα Excel σε άξονες χ (Τόπος) και ψ (Χρόνος) με όσες φωτογραφίες συγκεντρώθηκαν. © Konstantinos Chatziantoniou.

πληροφορίες που μας δίνουν για διάφορους τόπους, για χρονικές περιόδους, και ακόμη για ενδύματα ή για τα πρόσωπα που απεικονίζονται σ' αυτές. Για κάθε φωτογραφία ή σχέδιο δημιουργήθηκε αρχείο Microsoft Word με όλες τις σχετικές σημειώσεις.

Τα υπάρχοντα κενά στις πηγές πληροφοριών για τις αραβικές ανδρικές ενδυμασίες με ώθησαν να προχωρήσω στη συλλογή ανέκδοτου υλικού με μια μέθοδο που εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στην περιοχή: με την καταγραφή της προφορικής παράδοσης μέσα από συζητήσεις ή συνεντεύξεις που πήραν οι νεότεροι από ηλικιωμένους συγγενείς τους. Επιλέξαμε νέους που κατοικούν σε διαφορετικές περιοχές της χώρας, οι οποίοι με τη σειρά τους συνεργάστηκαν με συγγενείς τους που δέχθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα, καταθέτοντας τις μνήμες και τις εμπειρίες τους από τον τρόπο ενδυμασίας των παλαιότερων γενεών. Όλες οι συζητήσεις/συνεντεύξεις έγιναν με βάση ένα ερωτηματολόγιο που δόθηκε στους συμμετέχοντες. Η απομαγνητοφώνηση του ηχογραφημένου υλικού με σκοπό την αποθήκευσή του σε πίνακα Microsoft Word, έγινε από τον γράφοντα σε συνεργασία με έναν μεταφραστή.

Τέλος, σημαντικοί συλλέκτες βρίσκονται στο Χόμπαρ και το Νταμάμ, τις δύο πόλεις κοντά στο Ιθρα. Από πέντε ιδιωτικές συλλογές κατέγραψα πάνω από πεντακόσια κοστούμια και συναφή με το θέμα αντικείμενα (εικ. 2). Η μελέτη των αυθεντικών αυτών στοιχείων μάς βοήθησε στη διευκρίνηση ορισμένων θεμάτων σχετικών με τα υφάσματα, τις διακοσμήσεις και τον τρόπο κοπής και ραφής των παραδοσιακών ενδυμάτων κάθε περιοχής. Ειδικότερα, η άμεση επαφή με τα υλικά και η δυνατότητα της τεχνικής ανάλυσης των υφάνσεων συνέβαλε σημαντικά στην προσθήκη ουσιαστικών πληροφοριών.

Εικ. 2. (α) Ζωγραφικός πίνακας από το Χιτζάζ με γεωμετρικά σχέδια που προσομοιάζουν με αυτά της Υεμένης (περίπου 1987). Μουσείο του Ithra. (β) Λεπτομέρεια από κεντημένο με μάλλινα νήματα ανδρικό εξωτερικό ένδυμα της περιοχής με τα ίδια μοτίβα (περίπου 1940). © Konstantinos Chatziantoniou.

Η μεθοδολογία διεξαγωγής της πρωτογενούς έρευνας

Η πρωτογενής έρευνα ήταν σημαντική για την αξιοπιστία του όλου έργου. Ανάθεσα σε νέους ανθρώπους που κατοικούν σε διαφορετικές περιοχές της χώρας να συνομιλήσουν με ηλικιωμένους συγγενείς ή τους οικείους τους για τα ανδρικά ενδύματα της περιοχής τους. Όλοι οι συμμετέχοντες συναίνεσαν εγγράφως στην παραχώρηση δικαιωμάτων χρήσης του ηχογραφημένου ή φωτογραφικού υλικού, τα δε ερωτηματολόγια συντάχθηκαν με βάση τα διεθνή κριτήρια για τον τρόπο διεξαγωγής των συνεντεύξεων³. Καμιά συζήτηση/συνέντευξη δεν φωτογραφήθηκε ή βιντεοσκοπήθηκε. Αρκετοί συνεντευξιαζόμενοι δεν επιθυμούσαν να φωτογραφηθούν, αλλά και η όλη διαδικασία θα ήταν δαπανηρή και τεχνικά πολύπλοκη. Ειδικά στις απομακρυσμένες περιοχές, π.χ. στα ορεινά χωριά της περιοχής Τζιζάν, θα ήταν πιθανόν

αδύνατο ηλικιωμένες γυναίκες να συνομιλήσουν ή να φωτογραφηθούν από έναν άγνωστο αλλοδαπό που δεν μιλούσε καλά την αραβική διάλεκτο της περιοχής τους. Απεναντίας, αποδείχθηκε πως ήταν χαρούμενες να συζητήσουν με ένα οικείο μέλος της κοινότητας ή της οικογένειάς τους. Αυτή η ισχυρή «κλωστή», που ενώνει τις προηγούμενες με τις νεότερες γενιές στις απομακρυσμένες περιοχές της Σαουδικής Αραβίας, συνετέλεσε σημαντικά στην επιτυχία αυτής της έρευνας για τη συλλογή ανέκδοτων πληροφοριών. Κανείς από τους συμμετέχοντες δεν χρειάστηκε να μετακινηθεί από τον τόπο διαμονής του. Όσοι νέοι συμμετείχαν έμαθαν πολλά για τον τρόπο ενδυμασίας των προγόνων τους, ενώ οι ηλικιωμένοι αισθάνθηκαν χρήσιμοι μεταφέροντας τις γνώσεις τους στα νεότερα μέλη των οικογενειών τους.

Σε αρκετές όμως περιοχές, για λόγους που δεν εξετάστηκαν, δεν υπήρξε ενδιαφέρον για συμμετοχή στην έρευνα. Για τις περιοχές αυτές αναζητήσαμε πληροφορίες στο Νταχράν, όπου διαμένουν περίπου δώδεκα χιλιάδες υπάλληλοι της εταιρείας Saudi Aramco, στην οποία υπά-

3. <http://www.uniteforsight.org/research-course/module6>.

32 | γεται και το Ithra. Οι κάτοικοι του Νταχράν προέρχονται απ' όλες τις περιοχές της Σαουδικής Αραβίας, είναι υψηλής μόρφωσης και εκτίμησαν την προσπάθεια να διερευνηθεί η παράδοση της χώρας τους. Μέσα από προσωπικές επαφές εντοπίστηκαν αρκετοί που ενδιαφέρονταν να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα.

Αξιολόγηση των αποτελεσμάτων

Μετά από τέσσερα χρόνια έρευνας, αν και εργάζομαι πλέον στο Μουσείο, συνεχίζω τη μελέτη για τις ανδρικές ενδυμασίες στη Σαουδική Αραβία τα τελευταία διακόσια χρόνια. Τα στοιχεία που έχουν συγκεντρωθεί είναι αξιόλογα, προσιτά στην ομάδα δημιουργίας θεατρικών παραγωγών του Ithra, και γίνεται προσπάθεια για την έκδοσή τους (εικ. 3).

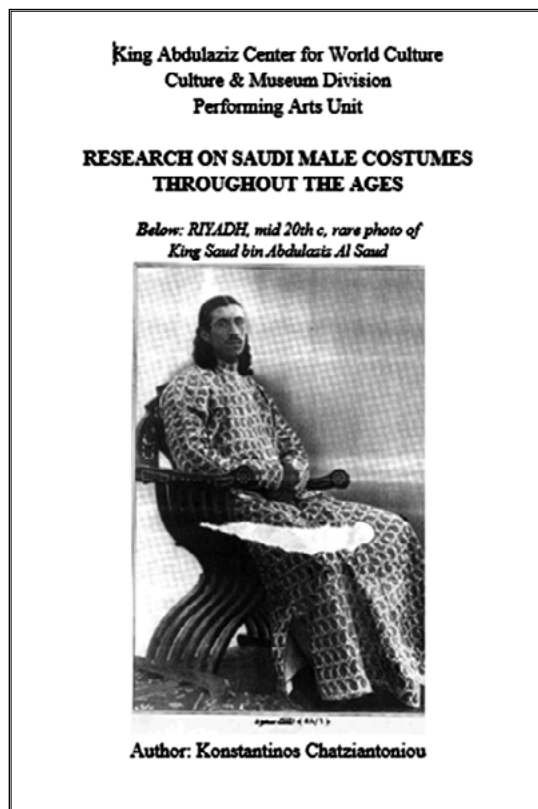
Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Οι σημαντικότερες μελέτες έχουν γραφεί στην αγγλική γλώσσα από Δυτικούς, κατά κύριο λόγο, συγγραφείς (ειδικότερα η εργασία των Stillman & Stillman, 2003, παρέχει πολυάριθμες ιστορικές πληροφορίες). Τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από την υπάρχουσα βιβλιογραφία ήταν σημαντικά για τους σκοπούς αυτής της εργασίας. Η συγκέντρωση σε έναν τόμο, κατά χρονολογική σειρά, όρων για τα ενδύματα και τα υφάσματα αλλά και πληροφοριών ιστορικής και τεχνικής φύσης αποτελεί μια βάση χρήσιμων δεδομένων για όποιον ασχολείται με τα ανδρικά παραδοσιακά ενδύματα του αραβικού κόσμου.

Οπτικό υλικό

Πλούσιο οπτικό υλικό συγκεντρώθηκε από εκδόσεις στην αγγλική και αραβική γλώσσα, καθώς και από ιστοσελίδες που αποδείχθηκαν αξιόπιστες στο διαδίκτυο. Για τα ενδύματα του 19ου αιώνα έχουμε κυρίως σχέδια και ζωγραφικούς πίνακες, ενώ γι' αυτά του 20ού κατά κύριο λόγο φωτογραφίες. Το σημαντικότερο μέρος του φωτογραφικού υλικού προέρχεται από τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, όταν δημιουργήθηκε το βασίλειο της Σαουδικής Αραβίας από τον πρώτο της βασιλιά Σαούντ μπιν Αμπντουλαζίζ μπιν Σαούντ, της ομώνυμης οικογένειας από την οποία έλαβε και το όνομά της η χώρα. Οι φωτογραφίες ιστορικών γεγονότων και προσωπικοτήτων του βασιλείου των Αλ-Σαούντ, είναι σημαντικές για την καταγραφή της ιστορίας του τόπου.

Η τοποθέτηση του οπτικού υλικού στους άξονες του «Χρόνου» και του «Τόπου» δημιούργησε έναν άμεσα κατανοητό και εύκολα προσβάσιμο πίνακα πληροφοριών για όποιον ενδιαφέρε-

Εικ. 3. Το εξώφυλλο του τόμου με τα αποτελέσματα της έρευνας κοσμείται με σπάνια φωτογραφία του βασιλιά Σαούντ μπιν Αμπντουλαζίζ μπιν Σαούντ, ιδρυτή του βασιλείου της Σαουδικής Αραβίας (περίπου 1935-1940).

ται, ανεξαρτήτως των γνώσεών του και της γλώσσας που ομιλεί. Ειδικότερα, για έναν ενδυματολόγο θεατρικών κοστούμιών και σχεδιαστή ενδυμάτων αποτελεί πηγή πληροφοριών που βοηθά στο προκαταρκτικό στάδιο της έρευνας πριν τον τελικό σχεδιασμό των κοστούμιών. Ο ενδυματολόγος μπορεί να αναζητήσει στον αναλυτικότερο τόμο της εργασίας πληροφορίες για το φωτογραφικό υλικό, π.χ. για τον τρόπο τοποθέτησης των όπλων πάνω από τα μάλλινα μπιστ (μάλλινα εξωτερικά ενδύματα με χρυσοκεντήματα στις ραφές και στις απολήξεις των υφασμάτων) ή για την ποιότητα των υφασμάτων και τις πιθανές χώρες προέλευσής τους.

Πρωτογενής έρευνα

Αρχική επιδίωξή μας ήταν να πάρουμε εκατόν πενήντα συνεντεύξεις, δείγμα ικανοποιητικό απ' όλη την επικράτεια. Έως σήμερα έχουν γίνει εβδομήντα πέντε και έπονται εικοσιπέντε ακόμη. Οι περισσότερες συνεντεύξεις προέρχονται από τις δυτικές περιοχές της χώρας και συγκεκριμένα από την Τζέντα, τη Μέκκα και τη Μεδίνα, ενώ λιγότερες από το Τζιζάν, περιοχή που ενδυματολογικά, μαζί με την περιοχή Χιτζάζι στη Μέκκα, αποτελούν τα πλέον ενδιαφέροντα τμήματα της σαουδαραβικής επικράτειας. Από τις αραιοκατοικημένες βόρειες και νοτιοανατολικές επαρχίες της χώρας δεν προέκυψαν πληροφορίες. Αντίθετα, υπήρξε ενδιαφέρον από την ανατολική επαρχία, όπου εντάσσεται και το Νταχράν, κυρίως με την αρωγή και συμμετοχή υπαλλήλων της Saudi Aramco.

Στο σύνολό τους οι πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν από τις συζητήσεις/συνεντεύξεις επιβεβαιώνουν τα όσα γνωρίζουμε από την υπάρχουσα βιβλιογραφία, αλλά παρέχουν και αρκετές νέες και σημαντικές πληροφορίες για τον τρόπο ενδυμασίας των ανδρών κάθε φυλής στο βασίλειο της Σαουδικής Αραβίας.

Η καταγραφή της σχετικής με την αραβική ενδυμασία ορολογίας

Σε έναν πίνακα συγκεντρώθηκαν όροι σχετικοί με την αραβική ενδυμασία και τα υφάσματα, με επεξηγήσεις και βιβλιογραφικές παραπομπές. Ο πίνακας αυτός, αν και δεν είναι αποτέλεσμα πρωτογενούς έρευνας, χρησιμεύει κατά κάποιον τρόπο ως λεξικό (συνεχώς επανυξάνεται), για όσους ενδιαφέρονται για την αραβική/ισλαμική ενδυμασία από τον 7ο μ.Χ. αιώνα και μετά.

Η τεχνική εξέταση των ενδυμάτων από φωτογραφίες και ιδιωτικές συλλογές

Για πρώτη φορά καταγράφηκαν πλήρεις τεχνικές αναλύσεις για τα αραβικά ενδύματα, τα υφάσματα, τις διακοσμήσεις και τους τρόπους ραφής. Οι τεχνικές παρατηρήσεις που καταγράφηκαν για τα υφάσματα υποδεικνύουν πολλές φορές τη χώρα προέλευσης μέσα από τους τύπους των υφάνσεων και τα υλικά διακόσμησης, όπως κεντήματα με μάλλινες κλωστές και χρυσονήματα. Τα ινδικά μεταξωτά και τα βαμβακερά μπροκάρ υφάσματα με χρυσονήματα στις υφάνσεις, με θέματα γύρω από το δένδρο της ζωής, μας οδηγούν στη βόρεια Ινδία, χώρα που επηρέασε και τη διατροφή στη Σαουδική Αραβία. Τα πολύχρωμα υφάσματα με τις πολύχρωμες οριζόντιες ρίγες για την κάλυψη του κάτω μέρους του σώματος, σε συνδυασμό με τους ανθικούς κεφαλόδεσμούς, αποδεικνύουν την άμεση συγγένεια των κατοίκων στο Τζιζάν με αυτούς της Υεμένης, ενώ τα βαριά μάλλινα υφάσματα με γεωμετρικά σχέδια αφρικανικής προέλευσης υποδεικνύουν τις δυτικές επαρχίες όπου, τον 19ο αιώνα, δούλευαν εργάτες από

34| την Αφρική. Αντίθετα, τα δέρματα από αντιλόπες και λεοπαρδάλεις σε εξωτερικά ενδύματα ανδρών, όπως εντοπίζονται σε φωτογραφίες των αρχών του 20ού αιώνα, δείχνουν ότι πρόκειται για εγχώρια παραγωγή και ότι στις νοτιοκεντρικές περιοχές της ερήμου, γνωστές πλέον ως «άδειος τόπος» λόγω της παντελούς έλλειψης ζωής πλέον στο τμήμα αυτό της ερήμου, γνώριζαν πώς να επεξεργάζονται και να ράβουν τα δέρματα.

Επίλογος

Η έρευνα για τα παραδοσιακά ανδρικά ενδύματα της Σαουδικής Αραβίας μετά το 1800, που έγινε από το Τμήμα των Παραστατικών Τεχνών του Ithra, κινήθηκε σε τέσσερις διαφορετικές κατευθύνσεις: τη βιβλιογραφική ενημέρωση, τη συλλογή οπτικού υλικού, τη συλλογή πρωτογενούς υλικού μέσω συνεντεύξεων και τη μελέτη ενδυμάτων που βρίσκονται σε ιδιωτικές συλλογές. Συγκεντρώθηκαν σημαντικές πληροφορίες σε έναν τόμο 1.400 σελίδων, μαζί με σχέδια, ζωγραφικά έργα και 3.500 φωτογραφίες, υλικό χρήσιμο για ενδυματολόγους, σχεδιαστές και για όσους ενδιαφέρονται γι' αυτό το θέμα. Πεντακόσια παραδοσιακά ενδύματα, υφάσματα και άλλα αντικείμενα αναλύθηκαν για τα σχέδια, τα υλικά και τις τεχνικές κατασκευής τους. Νέες συνεντεύξεις και στοιχεία συνεχίζουν να εμπλουτίζουν την έρευνα.

Βιβλιογραφία

- Al-Akeel, A. (2000), *The Handicrafts of Saudi Arabia*, Riyadh, Saudi Arabia.
- Al-Khaldi (χ.χ. έκδοσης), *The Bedouin Album*.
- Al-Bassam, L. S. (2000), *Traditional Costumes of Saudi Arabia: Traditional Fashion in the Kingdom of Saudi Arabia*, University of Dammam, KSA.
- Altorki, S. (2019), *Traditional Costumes of Saudi Arabia, The Mansoojat Foundation Collection*, Old Martlesham, ACC Art Books.
- Hitti, P. K. (2002), *History of the Arabs: From the Earliest Times to the Present*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, Palgrave Macmillan.
- Rajab, J. S. (2002), *Costumes from the Arab World: (Saudi Arabia, Syria, Jordan, Palestine, Lebanon, Kuwait, Iraq, Arabian Gulf, Oman and the Yemen) in the Tareq Rajab Museum*, Kuwait, Tareq Rajab Museum.
- Salah, N. S. (1979), *Costumes and Customs from the Arab World*, Dhahran, Saudi Arabia, I.P.A.
- Saudi Arabian Oil Company (Aramco) Community Heritage Gallery(2000), *Traditional Saudi Arabian Costumes: The Traditions of Saudi Arabian Costumes Are Rich and Ancient*, Saudi Arabia, Saudi Aramco Community Heritage Gallery.
- Senker, C. (2008), *Costume Around the World: Saudi Arabia*, New York, Chelsea Clubhouse.
- Shafee, W.H. & Feda, L.A. (2019), «Innovative Solutions for Traditional Saudi Arabian Costumes Using TRIZ Principles», *International Journal of Systematic Innovation* 5: 47-61.
- Stillman, Y. K. & Stillman, N. A. (2003), *Arab Dress. A Short History. From the Dawn of Islam to Modern Times*, Leiden, Brill.
- Tawfiq, W. & Marcketti, S. (2017), «Meaning and Symbolism in Bridal Costumes in Western

- Saudi Arabia», *Clothing and Textiles Research Journal* 35: 215-230.
- Topham, J., Landreau, A. N. & Mulligan, W. E. (1982), *Traditional Crafts of Saudi Arabia: Weaving, Jewelry, Costume, Leatherwork, Basketry, Woodwork, Pottery, Metalwork*, London, Stacey International.
- Varadarajan, M.& Desai, K. (2002), *Libaas: Indian Costumes through the Centuries*, Riyadh, Saudi Arabia, National Museum.
- Vogelsang-Eastwood, G. (2019), *Dressed with Distinction: Garments from Ottoman Syria*.
- Vogelsang-Eastwood, G. (2016), *Encyclopedia of Embroidery from the Arab World*, London, Bloomsbury Academic.
- Vogelsang-Eastwood, G. (2015), Book Review: The Religious Life of Dress. Global Fashion and Faith, *Anthropos*:110, 629-630.
- Vogelsang-Eastwood, G. (2010), *Embroidery from the Arab World*, Leiden, Primavera in cooperation with Textile Research Centre Leiden.
- Vogelsang-Eastwood, G. (2010), Turkmen Dress and Embroidery.
- Vogelsang-Eastwood, G. (2010), Introduction to Dress and Fashion in Central and Southwest Asia.
- Vogelsang-Eastwood, G. (2010), Trade, Textiles, Dress, and the Hajj.
- Vogelsang-Eastwood, G. M.& Barjesteh van Waalwijk van Doorn, L. A. F. (2002), *An Introduction to Qajar Era Dress*, Rotterdam, Barjesteh van Waalwijk van Doorn & Co's Uitgeversmaatschappij.
- Weir, S. (1970), *Palestinian Embroidery: A Village Arab Craft*.

<http://www.uniteforsight.org/research-course/module> 6 τελευταία επίσκεψη στην ιστοσελίδα, 24η Απριλίου, 2020.

Κωνσταντίνος Χατζηαντωνίου
 Διευθυντής Συλλογών Έργων Τέχνης και Συντήρησης
 King Abdulaziz Center for World Culture-Ithra, Saudi Arabia
 textile@angelic.com

